

הלוח העברי ועריכתו (ערכין ח:י).

"החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" [שמות יב ב], "שמור את חדש האביב" וגו' [דברים טז א].

בשני פסוקים אלו כתבה התורה את סדר הלוח העברי ועריכתו. והוא, שנצטוונו למנות לפי חודשי הירח 12 חודשים לשנה, ועוד נצטוונו לשמור שחודש ניסן יצא באביב, כידוע זמן האביב נמדד לפי השמש, ונצטוונו להשוות את חודשי הלבנה לשנת החמה, ועל-כן אנו צריכים לעבר את השנה מידי שנתיים שלש. והנה מן התורה בפסוק 'החודש הזה' נצטוונו לקדש את החודש על פי ראיית הירח, ולכן נאמר "הזה", כמורה באצבע, כשתראו הירח החדש תקבעו יום א' לחודש. אמנם קבלת עדות זאת והכרזת היום כר"ח צריכה להיות על-ידי דיינים סמוכים, ולכן לאחר החורבן וביטול הסמיכה, כשעם ישראל התפזר לבין האומות והיה חשש שמא ישכח עניין זה, תיקן הלל הנשיא בשנת 4119 לבריאת העולם לוח מסודר עד סוף הדורות. ובו נקבע במפורט אורך כל שנה וסדר החודשים, הלוח לא נמסר כטבלה מסודרת של השנים, אלא נמסרו לנו כללים, ולפיהם אנו מחשבים כל שנה היאך תהיה וכפי שיבואר לקמן.

טעות נפוצה בפי העולם לומר שכל 19 שנה הם אותו מחזור שחוזר על עצמו בשווה, הן במספר השנים המעוברות והן במספר הימים שבכל שנה ושנה. דבר זה נכון אך ורק לגבי סדר השנים הפשוטות והמעוברות - שבכל 19 שנים יש 7 שנים מעוברות לפי סדר מסוים שסימנו ג"ח אדז"ט. כאשר המילה הראשונה מסמנת את ג' השנים המעוברות בעשור הראשון במחזור, והמילה השניה מסמלת את ד' השנים המעוברות בעשור השני למחזור. אבל מספר הימים בכל מחזור יכול להיות שונה, שהרי בכל שנה פשוטה יכולות להיות ג' אפשרויות: חסרה, מלאה, או כסדרה, (תלוי בחודשים חשוון וכסלו, אם שניהם מלאים או שניהם חסרים או שאחד חסר ואחד מלא).

טעות נוספת היא, שמה שנקרא "עיוגול דרב נחשון גאון" הכולל 13 מחזורים של 19 שנים, ואז מספר הימים באמת שווה בכל מחזור. ואכן, המולד של כל ראש מחזור יהיה תמיד ביום ב', אבל *טעות היא לחשוב* שגם סדר הקביעות של המולדות בתוך המחזור יהיה שווה, וזה אינו, כיון שעדיין בזמן המולד של ראש כל מחזור יש הפרש של כ-28 דק' לעומת המחזור שלפניו, ואף שלגבי קביעת יום ב' כראש המחזור אינו משנה, עדיין יתכן שיהיה הפרש בקביעת המולדות בגלל מולד זקן שיהיה במחזור זה או אחר, (וע"ע במבוא ללוח לא"י שנת תשס"ה על הפולמוס שהיה בנושא זה בשנת תרס"ב, וכן בהגה"ה במשנה-ברורה סימן תכ"ח סעיף ב' שכבר העיר שהלוחות שהובאו בטור הישן אינם נכונות וכמו שכתב כבר הפרי חדש).

תוקפו של לוח זה יש אומרים שהלל הנשיא קידש מראש את כל החודשים שלעתיד, ויש אומרים שזו הלכה למשה מסיני, שבזמן שאין סנהדרין יעשו לפי חשבון (עי' ספר המצוות להרמב"ם עשה קנ"ג ובהשגת הרמב"ן שם), ויש אומרים שאף בזמן הסנהדרין היה הקידוש בעיקרו לפי החשבון מהלל"מ, אלא שהיתה מצוה להביא עדים להעיד, אבל לא על פיהם בלבד נקבע החודש (פירוט שיטה זו עי' רבנו בחיי פרשת בא עה"פ החודש הזה לכם וגו' בשם רבנו חננאל).

סיכום: הכלל הבסיסי של הלוח הוא חשבון השנים הפשוטות והמעוברות בכל מחזור של י"ט שנים, ונועד כדי להשוות את שנת החמה לשנת הלבנה כדי שפסח יצא תמיד בחודש האביב.

שאר הכללים – שהם הקובעים אם השנה תהיה מלאה, חסרה או כסדרה נבאר לקמן. וקודם נקדים לתאר את מהלכו החודשי של הירח וכמה זמנו: הירח מקיף את כדור הארץ מידי חודש בחודשו, וזמן המולד שהוא תחילת החודש, הוא כשהירח עובר בנקודה שבין כדור הארץ לשמש ואז אינו נראה כלל כיון שצידו המואר נמצא כלפי השמש וגבו לכדור - הארץ, ומאידך באמצע החודש הירח בנקודה שממול השמש וכדור - הארץ גם יחד ואז נראה ירח מלא. זמן הקפתו של הירח אינו קבוע אלא משתנה מידי חודש בחודשו וכמו שנאמר בגמ' ראש השנה כ"ה א' "פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה", אמנם לצורך חישוב המולד נמסרו לנו הזמן הממוצע המדויק של הקפת הירח, ולפיו אנו מחשבים את זמן ראשי חודשים. זמן זה כפי הנאמר בגמ' שם הוא: **כ"ט יום, י"ב שעות, ותשצ"ג חלקים** (מתוך 1080 חלקים בשעה). ומכיוון שנאמר בתורה "חודש ימים" ודרשו חז"ל שחודש חייב להיות בן ימים שלמים ואי אפשר לחלקו באמצע יום חצי יום לחודש זה וחצי יום לזה, הוצרכנו לעשות חודש מלא של ל' יום, וחודש חסר של כ"ט יום. ואכן, אם היינו עושים כך באופן קבוע, היינו מסודרים מצד ה-"ב" שעות שהם החצי יום שנוסף על ה-29, רק נשאר לנו לסדר את ה-תשצ"ג חלקים, שלאחר כמה סיבובים חודשיים הם מצטרפים לכדי יום שלם, כך שיש צורך סך כל החודשים המלאים יהיו מעט יותר ממספר החודשים החסרים, וזו הסיבה שחודשי חשוון וכסלו פעמים רבות ששניהם מלאים, וכן חודש העיבור אצלנו תמיד מלא. והסוגיא שלפנינו דנה כמה חודשים מלאים יש לעשות בשנה ומתי, וכמה חסרים.

הטעם שצריך לדקדק בזה מידי שנה בשנה ולא די בתוספת של חודש אחד מלא פעם בכמה שנים, כיון שצריכים להקפיד שראש-חודש לא יהיה רחוק מידי מהמולד האמיתי, כדי שלא יהיה נראה כחוכא ואיטולוא אם נעשה ר"ח בזמן שייראה הירח הישן, או שייראה הירח החדש קודם ר"ח, ולכן צריך לדקדק בזה. למעשה כל כללי הלוח המבוארים לקמן נועדו למטרה זו: לשמור על צמידות מרבית בין המולד האמיתי לבין ראשי החודשים שבמשך השנה, וכפי שמובא ברמב"ם סוף פרק ז' מקידוה"ח, היה מקום לחשוב שדבר זה הוא רק בשבילנו שאנו מונים לפי חשבון, אבל בזמנם שהכל היה ע"פ ראייה אין צריכים לזה, אמנם מובאר ברמב"ם סוף פרק י"ח שאם לא היה נראה הירח בכמה ראשי חודשים, כגון בחורף אם כיסוהו עננים כל תחילת חודש, גם אז עושים ר"ח לפי חשבון, ולכן גם בזמן הקידוש ע"פ הראיה הוצרכו לכללים אלו. ולכן סוגיא דידן שייכת גם לזמן שקידשו ע"פ הראייה וכמו שנראה מגוף הסוגיא (וזאת מלבד שיטת הר"ח שהבאנו לעיל דגם בזמן הסנהדרין היה הקידוש ע"פ חשבון).

להלן נציג את ד' ה"דחיות" ודרך קביעת השנה על-ידן:

לאחר שנדע באיזו שנה ממחזור הי"ט' אנו נמצאים (ע"י חלוקת מנין השנה ב-19 והיתרה היא השנה בה אנו נמצאים במחזור הי"ט' – לדוגמא כשתחלק 5772-ה'תשעב' ל-19 יצא 303 עם יתרה של 15 ולכן השנה היא ה-15 למחזור ה-19), ונדע מתי חל המולד הממוצע של ראש השנה בשנה זו, (עי' ברמב"ם פ"ו מקידוה"ח דרך קצרה לחישוב זה), אנו נכפיל את זמן החודש הממוצע ב-12 או-13 תלוי בשנה אם מעוברת או לא, ואז נדע מתי אמור להיות מולד חודש תשרי בשנה הבאה (וההפרש בין מולד תשרי של שנה לחברתה הוא ד' ח' תתע"ו בשנה פשוטה - ד' ימים ח' שעות ותתע"ו חלקים. ובשנה מעוברת - ה' כ"א תקפ"ט חלקים), ולכאורה ביום זה אנו אמורים לקבוע את ראש השנה, אלא שבזה נמסרו לנו ד' הדחיות.

ואלו הם ד' הדחיות:

1. לא אד"ו ראש - שאם מולד תשרי חל ביום א' ד' או ו' ידחה ראש השנה ביום אחד.

2. מולד זקן בל תדרוש - שאם חל המולד של תשרי לאחר חצות היום ידחה ראש השנה למחרת, ואם למחרת הוא מימי אד"ו ידחה ר"ה ביומיים,

וכאן הגענו לכללים האחרונים שהם למעשה התוצאה של הכללים הקודמים בצירוף המבואר בסוגיא דנן שאין עושים יותר מ-8 או פחות מ-6 חודשים מלאים בשנה, כך שחייב להיות שבין ראש השנה לראש השנה לא יהיו בימי השבוע הפרש של פחות מ-3 ויותר מ-5 ימים בשנה פשוטה, ולא פחות מ-5 ויותר מ-7 ימים בשנה מעוברת, ולאוור זאת נאמרו הכללים הבאים:

3. ג'ט"ר"ד בשנה פשוטה גרוש - אם יחול המולד בשנה פשוטה ביום ג' לאחר ט' שעות ו-ר"ד חלקים נדחה (וזהו לשון גרוש - דחה) את ראש השנה ביומיים ליום ה', כדי שלא יצא שהפרש בין ראש השנה זה לבא אחריו יותר מששה ימים, כיון שבשנה שלאחריו יחול המולד לאחר י"ח שעות בשבת ונצטרך לדחותו ליום ב' (כי ביום א' לא נקבע בגלל לא אד"ו ראש), כך שאם לא נדחה את ראש השנה הנוכחי יצא שנצטרך לעשות יותר משבעה חודשים מלאים בשנה, (ועי' תוס' כאן בסוגיא דף ט. ד"ה "מחד יומא" דאף שהלכה כרב הונא ועבדין 8 מלאים אף בשנה פשוטה, אבל כיון שבשאר השנים הפשוטות אין צורך לעשות יותר מ-7 חודשים מעוברים לא רצו כאן לחרוג מכלל זה ועי' "מעשה חושב").

4. ב' ט"ו' תקפ"ט' אחר עיבור עקור מלרוש - שאם ראש השנה לאחר שנה מעוברת יוצא ביום ב' אחר 15 שעות ותקפ"ט חלקים נדחה את ראש השנה ליום ג', כיון שאז המולד תשרי של ראשית שנה זו המעוברת יצא ביום ג' אחר חצות, ולכן נדחה ר"ה ליום ה'. ואם נדחה את ראש השנה הבא אחריו יצא שיש רק 4 ימים בין ראש השנה לחבירו בשנה מעוברת שזה לא יתכן וכפי המבואר כאן בסוגיא.

לאחר שיש בידינו את מנין ימי השנה, אנו מחלקים אותו לחודשים: אחד מלא ואחד חסר ולפי היתרה שבידינו אנו רואים האם צריכים לעשות את חודשי חשוון וסלו שניהם מלאים, או שניהם חסרים, או כסדרם אחד מלא ואחד חסר.

מטרת כללים אלו הוא כפי שכתבנו כדי לקרב ככל האפשר את יום ר"ח ליום המולד האמיתי, מלבד הכלל הראשון שבו נאמר בגמ' טעמים אחרים - שיום כיפור לא יהיה סמוך לשבת משום ירקיא ומתיא עי' ראש השנה דף כ. ועוד שיום ערבה (הושענא רבה) לא יחול בשבת, ונחלקו הרמב"ם והראב"ד בפ"ז מקידוה"ח ה"ז, האם טעמים אלו עיקר, או הם רק כיוסו, והטעם העיקרי הוא כשאר הטעמים כדי להשוות האמיתי לממוצע. ונמצא דכל כלי הלוח מבוארים בגמרא מלבד הכלל דמולד זקן בל תדרוש שיש אומרים שהיא אחת מהשמועות המופיעות בסוגיא ראש השנה כ', וי"א דהוא קבלה, (ובאמת יתכן שלכן נפלה מחלוקת בזמן רבי סעדיה גאון שנחלק אתו רבי אהרן בן מאיר מא"י האם מולד זקן הוא מחצות היום, כמקובל, וזו היתה דעת רס"ג, או שעד תרמ"ב חלקים אחר חצות היום לא נחשב זקן, זו היתה דעת החולק, אמנם לבסוף נתקבלה דעת רס"ג ללא עוררין וכן נוהגים עד ימינו אנו).

לסיכום: ראש השנה אמור להיות ביום שחל בו מולד תשרי, אלא שלפעמים יש לדחותו משום ד' הדחיות שהתבארו לעיל, ולאחר שקבענו באיזה יום יחול ראש השנה הבא אנו מסדרים את חודשי השנה לפי מספר הימים שבידינו, וכך יוצא שיש שנה מלאה, חסרה, או כסדרה.

כעת ניגש לבאר הסוגיא בס"ד.

במשנה נאמר "אין פוחתין מארבע חודשים מעוברים בשנה, ולא נראה יתר על שמונה".

גמרא: מאי לא נראה יתר על שמונה אמר רב הונא לא נראה לחכמים לעבר יתר על שמונה, בביאור הסיפא של המשנה, אומר רב הונא דאין עושים יותר משמונה חודשים מעוברים בשנה. **מאי שנא תשעה דלא אם כן קדים אתי סיהרא תלתא יומי השתא נמי קא קדים אתי תרי יומי,** מאי שנא תשע דלא עבדינן דא"כ יהיה המולד של השנה הבאה ג' ימים קודם ראש השנה, שהרי בין מולד תשרי של שנה לחברתה יש הפרש בימי השבוע של ד"ח תתע"ו כדביארנו בהקדמה, וא"כ אם השנה תהיה כסדרה 6 חודשים מלאים ו-6 חסרים יצא ראש השנה ביום המולד, שהרי ימות השנה הם 354, ו-350 מתחלק ל-7 נמצא שיש יתרה של 4 ימים שבהם יתאחר ראש השנה זה מקודמו, וממילא המולד שנתאחר ד' ח' תתע"ו יהיה ביום של ראש השנה, אבל אם נוסף 2 או 3 חודשים מעוברים יתאחר ראש השנה ביומיים - שלושה מזמן המולד, וזו קושיית הגמ' שכמו שלא עושים 9 חודשים מעוברים כדי שלא יתאחר ג' ימים, גם לא עושים כדי שלא יתאחר ביומיים.

ומתרצת הגמ' **כדאמר רב מרשיא כגון שהיתה שנה מעוברת הכא נמי כגון שהיתה שנה שלפניה מעוברת ועיבור שנה חודש דל ירחא מליא בהדי ירחא חסירא, ואכתי חד יומא, לא אדעתיהו דאינשי,** שהמשנה מדברת באופן שהשנה הקודמת היתה מעוברת **וחודש העיבור הוא חסר,** ונמצא שיש עוד חצי יום למולד. שהרי חודש העיבור אין לו בן זוג כנגדו מלא שישווה אתו את זמן החודשים לזמן המולד, ולכן בשנה שלאחריה יכולים לעשות חודש אחד מלא שהוא יתקזז עם חודש העיבור החסר של השנה הקודמת. אלא שעדיין יהיה קשה שיש יום אחד הפרש, שהרי הוספנו 2 חודשים מעוברים, מבארת הגמ' שיום אחד לאו אדעתא דאינשי, היינו שלא מורגש לאנשים מה שהמולד מקדים ביום אחד. [זה ביאור הגמרא אליבא דרב הונא].

עולא אמר לא נראה לחכמים לחסר יתר על שמונה, ומאי טעמא קאמר מה טעם אין פוחתים מארבעה חודשים המעוברים בשנה משום דלא נראה לחכמים לחסר יתר על שמונה, לפי עולא ביאור הסיפא הוא כך, המשנה באה לתת טעם למה אין פוחתין מ-4 חודשים מלאים כדי שלא יהיה יותר מ-8 חסרים.

מאי שנא תשעה דלא דאם כן מייטרא סיהרא תלתא יומי השתא נמי קא מייטרא תרי יומי, וע"ז הקשתה הגמ' להפך שהרי 9 חסרים אין עושים כדי שלא ישהה מולד תשרי 3 ימים אחר ראש השנה, א"כ גם כשנעשה רק 8 חסרים עדיין ישהה המולד יומיים עד אחר ראש השנה.

כדאמר רב מרשיא כגון שהיתה שנה מעוברת הכא נמי כגון שהיתה שנה שלפניה מעוברת דל ירחא חסירא בהדי ירחא מליא ואכתי איכא חד יומא סבירי איתחזיזי איתחזי ואנן לאו אדעתין. ותי' הגמ' שהשנה הקודמת היתה מעוברת, **וחודש העיבור מלא,** ולכן כנגדו מתקזז חודש אחד חסר בשנה הנוכחית, והאיחור ביום אחד לא איכפת ל' כי יאמרו האנשים שנראה הירח אלא שאנו לא שמנו לב.

במאי קמיפילגי בעיבור שנה, דתניא כמה עיבור שנה ל' רבן שמעון בן גמליאל אומר חודש. מסבירה הגמ' שרב הונא ועולא נחלקו במחלוקת התנאים האם חודש העיבור ניתן לעשותו מלא או חסר או רק מלא, דלרב הונא מלא או חסר ולעולא רק מלא, וכמו שמוכרח מהאוקימתא שבה העמידו את המשנה, שרב הונא העמיד בחודש העיבור חסר, ועולא בחודש העיבור מלא, (וכאן יש לציין מה שכתב רש"י ח: בד"ה לא נראה וכו' "ורב הונא אית ליה דעולא" שגם רב הונא סובר כעולא כי זה מפורש ברישא של המשנה ולכן לשיטתו חודש העיבור יתכן שיהיה מלא או חסר).

מיתבי אין עצרת חלה אלא ביום הנפך ואין ראש השנה חלה אלא או ביום הנפך או לאור עיבורו. בשלמא לעולא דשמונה חסירין עבדין מעוברין לא עבדין משכחת לה שניהן חסר ביום הנפך אחד מלא ואחד חסר לאור עיבורו, אלא לרב הונא דאמר עבדין מעוברין הא זימנין דמשכחת לאור אור עיבורו, אמר לך רב הונא ולעולא מי ניחא שמונה הוא דלא עבדין הא שבעה עבדין בסיתוא ועבדין בקייטא והא הוה לאור אור עיבורו. מקשה הגמ' מברייתא שהיא בעצם הכלל הידוע של א"ת ב"ש וכו' שממנו אפשר לדעת את ימי המועדים לפי ימי הפסח, שביום שחל א' פסח חל ת"ב יום ב' דפסח שבועות, וכן הלאה, והכלל השני הוא שראש השנה הבא יחול או ביום שחל יום ב' דפסח, או ביום שחל אחרי ל' ניסן (היינו א' אייר בזמנינו, אלא שבזמן המשנה שעדיין היו מקדשים ע"פ הראיה יכול היה להיות שניסן חסר ואז תאריך זה היה ב' אייר), ומקשה הגמ' דבשלמא אי עבדין רק 8 חסרים יתכן והוספנו חודש חסר בקיץ ואז חל ראש השנה בב' של פסח, ואם עשינו בקיץ כרגיל חודש אחד מלא וחודש אחד חסר יחול ראש השנה ביום שלאחר א' ניסן, אבל אם עושים 8 חודשים מעוברין בקיץ יתווסף חודש מעובר ואז יחול ראש השנה באיחור של עוד יום, דהיינו ביום שחל ב' באייר, וקשיא לרב הונא. אמנם הקשתה הגמ' דגם לעולא שעושים רק 7 מעוברים יתכן שיוסיפו את המעובר דווקא בקיץ ואז גם יחול ראש השנה ביום שחל ב' באייר ודלא כברייתא.

אלא הא מני אחרים היא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לר"ה אלא ארבעה ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת חמשה, סוף סוף לאחרים ביום הנפך לא משכחת לה, א"ר משרשיא כגון שהיתה שנה מעוברת ועיבור שנה ל' יום דל ירחא לבהדי ירחא דמשכחת לה ביום הנפך, א"ל רב אדא בר אבהו לרבא אחרים מנינא אתא לאשמעינן הא קא משמע לן דלא בעינן מצוה לקדש ע"פ הראיה. מתרצת הגמ' דברייתא זו כר"מ הסובר שתמיד עושים 'שנה כסדרה' אחד מלא ואחד חסר וממילא בשנה רגילה יש 354 יום, ונמצא שאין בין ראש השנה לראש השנה הבא אחריו רק ד' ימים ובשנה מעוברת ה' ימים, וא"כ תמיד יצא ראש השנה ביום שלאחר ל' ניסן, ומה שכתוב שיכול לצאת ביום שחל בו ב' דפסח, הוא במקרה שעשינו שנה מעוברת ונוסף לנו ב' ימים מיותרים, וכדי שלא יהיה בין שנה לחברתה יותר מ-5 ימים, עושים חודש חסר נוסף בקיץ, ואז ראש השנה יוצא באותו יום שחל ב' של פסח. ומבארת הגמ' שלרבי מאיר אין מצוה לקדש ע"פ הראיה.

מתקיף לה רבינא והאיכא יומא דשעי ויומא דתלתין שני, כיון דליתיה בכל שתא לא קא חשיב. ומקשה הגמ' מה ר"מ יעשה עם יומא דשעי - יום השעות, ויומא דתלתין שני - יום שלושים השנה. ביאור הדבר דכיון שחודש אינו במדויק 29.5 יום אלא ישנם תשצ"ג חלקים נוספים, נמצא שבמשך שנה של 12 חודש מצטברים החלקים לשמונה שעות ו-876 חלקים, ו-8 שעות אלו מצטרפות אחר 3 שנים לכדי יום שלם, וזהו יומא דשעי, והחלקים מצטרפים לכדי יום אחרי 30 שנה וזהו יומא דתלתין שני.

ומתרצת הגמ' שבאמת כללו של ר"מ (וגם הברייתא שלעיל שאוקימנא אליביה) הוא רק לרוב השנים. (וע"ע מגיד הרקיע עמ' 146-149 מה שנו"נ בשיטת ר"מ). בהמשך מביאה הגמ' שתי דעות שמוכח מהם כרב הונא: דעת שמואל ששנה יכולה להיות 356 יום ועל-כרחו שאפשר לעשות 8 חודשים מעוברים, ודעת רבי שעשה 9 חודשים חסרים בשנה ובכל אופן נראה הירח בזמנו, ותמה על-כך דהלא היה צריך הירח להקדים כיון שעשינו הרבה חודשים חסרים, ות' לו בנו רבי שמעון דכיון שהשנה שעברה היתה מעוברת ועשינו חודש העיבור מלא ועוד 8 חודשים מלאים, נמצא שיש לנו יתרה של 3 חודשים מלאים, וכשתקזז אותם בתשעת החודשים החסרים שעשינו השנה נמצא החשבון מאוזן, ולכן נראה הירח בזמנו. ושבוהו רבי. וא"כ מוכח דאפשר לעשות 8 חודשים מלאים בשנה. נמצא שהלכה כדעת רב הונא - שאפשר לעשות 8 חודשים מעוברים בשנה (ועי' בהערה שהובאה לעיל על הדחייה השלישית), ולפי איך שהעמידה הגמ' שיסוד המחלוקת היא באורך חודש העיבור, נמצא שהלכה כרשב"ג שאפשר לעשותו מלא או חסר, וכן פסק ברמב"ם פרק ד' מקידוה"ח הלכה י"ז, (ומה שאנו עושים אותו תמיד מלא עי' ברכת כהן עה"ת סימן ב' שכן הקשה בשיטמ"ק, עי' תי'), ועי' פסקי תוס', וביאר תירוצו דעבדין חודש העיבור מלא כדי להשלים יומא דשעי ודלתין שני. ואף שאנו לא קיי"ל כר"מ, בכל אופן גם אנו עדיין צריכים לסדר את יתרת החלקים כל חודש, וזה מסתדר ע"י מילוי כל חודשי העיבור מלבד מה שאנו ממלאים לעיתים 8 חודשים בשנה, עיי"ש החשבון בארוכה). עד כאן בארנו לשיטת רש"י בסוגיא קפי שמופיעה ברש"י שלפנינו.

להלן נביא את שיטת רש"י מהדורא קמא (הובא על הדף ובשיטמ"ק אות ו'), וקושיות תוס' על רש"י בסוגיא קאי על שיטה זו (עי' תוס' ד"ה "מאי שנא"):

הקושיא הראשונה של הגמ' בבאור המשנה וכן תחילת דברי רב הונא הם כפירוש קמא, רק שבשאלת הגמ' חישבנו גם את החלקים העודפים נוסף על החצי יום, ועדיין ע"י 8 חודשים מלאים יתאחר ר"ה ביומיים, ובתירוץ הגמרא "שהיתה שנה שלפניה מעוברת", בעוד שלביאור הראשון הדברים כפשוטם, לפירוש זה הכוונה על השנה הנוכחית שהיא מעוברת, ומה שקראנו לזה שנה שלפניה, כיון שניסן הוא ראש השנה לחודשים וכן לעיבורים, נמצא שעכשיו כשאנו עומדים בשנה זו אחר הפסח נקרא שהשנה הקודמת (של שנת החודשים שמניסן עד ניסן) היתה מעוברת, ובשנה מעוברת הבאנו שהפרש בין ראש השנה לראש השנה הוא ה' כ' תקפ"ט, וכיון שאין הירח נראה רק אחר 6 שעות מהמולד, נמצא שהוא יראה רק יום אחרי, ולכן גם אם נעבר 8 חודשים כך שראש השנה יתאחר ביומיים - עדיין יצא שראיית הירח בפועל תהיה לא יותר מיום אחד לפני ראש השנה ויומא חד לאו אדעתיהו דאינשי, זו שיטת רב הונא.

שיטת עולא לעומת זו שאפשר לעשות 8 חודשים חסרים, אלא שבשנה פשוטה תהיה בעיה כי אז יקדם ראש השנה למולד ביומיים, אמנם כאשר השנה תהיה מעוברת וחודש העיבור יהיה מלא, ואז אף אם יעשו 8 חודשים חסרים עדיין ישנו קיזוז של חצי יום יתרה מחודש העיבור שהוא מלא לדעת עולא, וא"כ יתאחר המולד רק ביום וחצי. אלא שרש"י הקשה שעדיין בצרוף זמן הראיה של 6 שעות יוצא שייראה הירח רק יומיים אח"כ, ות' התוס' (שיטמ"ק אות ד') שאיירי באופן שמולד תשרי הקודם היה בחצות היום, כך שגם לאחר הוספת ה' כ"א תקפ"ט ועוד 6 שעות אנו עדיין ביום שלאחר ראש השנה עיי"ש החשבון.

למעשה בעיקר המחלוקת שבין רב הונא לעולא אין הבדל בין הפירושים, ורק באוקימתא כיצד מעמידים את המשנה בזה יש נפקא מינה ביניהם.

מנין שנות העולם, מאימתי? (ערכין יב. – ג.)

אחר שביארנו את סדר עשיית הלוח, נבאר כאן לפי מה נקבע מנין השנים.

ולכאורה יתמה הקורא מה השאלה בוודאי לפי בריאת העולם. אולם מי שיעיין יראה שיש קושי בעניין. שהנה בריאת העולם החלה להלכה בכ"ה באלול, אולם היום השישי ליצירה - יום בריאת האדם כבר היה א' תשרי, וא"כ החלה כבר שנה חדשה. וא"כ יש לשאול איזה שנה אנו מונים לשנת א', האם שנת תוהו של ה-5 ימים שקודם בריאת האדם, או שמא היא לא נמנית במנין השנים ורק מיום בריאת האדם אנו מונים לשנת א', כמו כן יש לדון על שנת המבול, שבה לא שמשו המאורות, האם נכללת בכלל השנים או לא.

ונתחיל בסוגיא דידן שהיא ביחד עם הסוגיא בע"ז דף ט. המפתח לכל השיטות בנושא.

בגמ' הובאה ברייתא שאותה שנה שחרב הבית בראשונה היתה מוצאי שביעית, וכן בשניה. ועושה הגמ' חשבון היאך מסתדר דבר זה, ולמסקנת הגמ' מעמידים זאת או כרבי יהודה שיובל היא בשנת ה-49, ולחד תירוצא אף כרבנן שיובל בשנת ה-50 אלא שמנין היובלות התחיל בשנה השביעית לבית שני, להלכה נחלקו הפוסקים אי הלכה כר"י שיובל בשנת ה-49 וגם אם מונים יובלות אינו משנה את שנת השמיטה, או כרבנן שיובל הוא שנת ה-50 ומשנה את שנת השמיטה. אמנם כתב הרמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ה שק"ל להגאונים שאף לרבנן מזמן בית שני לא מנו יובלות לקדש שמיטין, נמצא שמזמן בית שני הזמן שווה לרבי יהודה ולרבנן. והנה התוס' יב: ד"ה "הוה", ורש"י ד"ה "הוה ליה", נקטו שאף שכתוב שבית ראשון עמד 410 שנים ובית שני 420 שנה, בבית ראשון הכוונה ששנת ה-410 היתה שנת חורבנו, אך בבית שני אינו כן, אלא עמד 420 שנים שלמות ובשנת ה-421 שהיא היתה שנת השמיטה חרב הבית, (ואף שברש"י ע"ז ט: ד"ה "ונשקול" כתב שהבית חרב בשנת 420 לבנינו, כבר כתבו תוס' שם ד"ה "האי" שרש"י כאן חזר בו, ובבהגרא ח"מ ס"ז יישב דברי רש"י שם דמאי דכתיב "מוצאי שביעית" מתייחס לתשרי שאח"כ, וכן היא דעת הרמב"ם עי' פרק י' משמיטה ויובל ה"ה ובכס"מ שם, ועי"ש עוד שיטות בתוס' ד"ה "האי"). ולפי זה יוצא ששנת ג"א תתכ"ח היא שנת ה-420 לבנין בית שני (החשבון הוא כזה: שנת ב"א תמ"ט יציאת מצרים, נוסף 480 עד לבנין בית ראשון 410 בית ראשון, 70 שנות גלות בבל, ועוד 420, יוצא שנה זו שאוחזין בה 3828) והיא שנת שמיטה, והבית חרב בשנה שאחריה שנת ג"א תתכ"ט והיא מוצאי שביעית. רק קשה שאם נוסף על מנין זה כפולות של 7 שנות שמיטה יוצא ששמיטה האחרונה הייתה צריכה לחול ב-ה"א תשס"ז ואילו בפועל היא חלה בה"א תשס"ח, ואיך ניישב סתירה זו:

והתירוץ המקובל אצל רוב המפרשים הראשונים והאחרונים וכן נראה מהסוגיא בעבודה זרה, שבאמת היו שני מניינים, א. **מנין בני בבל** שמונים השנים מבריאת האדם ושנת תוהו לא נמנית, ב. **מנין בני מערבא** שאף שנת תוהו נמנית בכלל השנים. ואנו נוהגים למנין בני מערבא, ואילו השנים המופיעים כאן הם למנין בני בבל, ונמצא ששנת תשס"ח אצלנו, היא שנת תשס"ז אצלם. ובאמת כך מוכח שאנו מונים לשנת תוהו, שהרי אם ניקח את המולד הממוצע שלנו ונלך אחורה עד לבריאת העולם (מנין השנים כפול מנין החודשים כפול כ"ט י"ב תשצ"ג) נגיע למולד ב' ה' ר"ד (יום ב' ה' שעות ר"ד חלקים - שהוא המולד של שנת תוהו), ואילו המולד הראשון שנראה לאדם היה ביום ו' י"ד שעות כמבואר בתוס' ראש השנה דף ח., אבל משום שאנו מונים את חמשת ימי הבריאה הראשונים כשנה הוצרכנו לחשב את מולדה הראשון התיאורטי כאילו היתה שנה שלימה, וזהו מולד ב' ה' ר"ד.

אולם דעת הגר"א כפי שהובאה בבאור הגר"א ח"מ ס"ז סוף סעיף א' שגם המנין שלנו הוא למנין אדם הראשון, ובאמת יש לעשות שמיטה גם שנה קודם לחומרא, והסיבה שבחשוב המולדות לאחור יצא ב'ה'ר"ד ולא ו'י"ד, משום ששנת המבול נמנית במנין השנים אף שבה לא היה מולדות, בכל-זאת בחישוב השנים מכניסים אותה לחשבון, ועל-כן יוצא מולד ב'ה'ר"ד,

(וכן הביא סניף לדבריו את דעת הרא"ש שם בע"ז שהוא פסק כרש"י שם בפשוטו, שחרב בשנת ה-420 והיא היתה מוצאי שביעית. נמצא שלפי מניין שנת השביעית מוקדמת בשנה, ואף שלדעת הרא"ש צריך עדיין לתירוץ דלעיל שמנינו לבהר"ד ומנין הגמ' ל-וי"ד, דאל"כ יש הפרש של שנתיים בין מה שיוצא למנין הגמ' למציאות היום, בכל אופן דיעה זו היא סניף להחמיר לקיים שנת השמיטה שנה קודם).

סיכום: נחלקו ראשונים מתי נחרב הבית השני אם בשנת ה-420 לבנינו או ה-421, אמנם מוסכם לרוב הראשונים ששנת ה-421 היתה מוצאי שביעית,

ומה שאצלנו שנת שמיטה נראית כמאוחרת בשנה, הוא משום שאנו מונים את שנת תוהו כשנת א', ואילו למנין הגמרא לא נמנתה שנה זו בכלל השנים. ולסיים נביא דבר מעניין: בשנת ה'תש"ג נתגלו בסביבות ים המלח במקום המשוער של העיר צוער שלש מצבות ועליהן כתובות, ועל אחת מהם נכתב: "תתניח נפשיה וכו', דמיתת ביום תלתא בחדעשר יומין בירח אלול בשת דשמטתה דהיא שנת ארבע מאה ותלתין וחמש לחרבן בית מקדשה שלום על ישראל".

ולתאריך זה ישנה בעיה לפי כללי הלוח המסורים בידינו. כי הרי אלול לעולם חסר, ואם יא' אלול ביום ג' יצא ראש השנה ביום א', והכלל בידינו שלא אד"ו ראש? על קושיא זו נאמרו ב' תירוצים (מלבד התי' שבאמת כללי הלוח לא נהגו עד זמן מאוחר יותר שזה שיטה שאיננה מקובלת על רוב האחרונים):

א. בתורה שלמה חלק י"ג פ"ד כתב שצ"ל תרעשר במקום חדעשר וכיון שהכתב שעל גבי המצבה היה ממושטט טעו החוקרים הראשונים שתיעדו את המצבה, וכתב שראה בעצמו את המצבה ומצבה וחיזק אצלו השערה זו (עיי"ש בגוף הדברים שמעלה עוד אפשרויות מעניינות).

ב. לפי המבואר בגמרא נדרים ס: כשהיה ראש חודש שני ימים היו מתחילים למנות את ימי החודש מא' דר"ח (אף שאצלינו הוא ל' לחודש הקודם) וא"כ יוצא שחדעשר יומין בירח אלול הוא י' אלול.

דבר נוסף שיקשה ממצבה זו הוא התאריך לשנות השמיטה. שהרי אם חרב הבית במוצאי שביעית יוצא שהמנין לחורבן הוא משנת א' או ב' לשמיטה ו-434 מתחלק ב-7 כך ששנת ה-435 תהיה שווה לשנה בה מתחיל המנין, וא"כ שנה זו היתה צריכה להיות שנת א' או ב' לשמיטה, או אולי שנת שמיטה, אבל לא השנה השישית בשמיטה? ואולי צ"ל שהכוונה בשנת דשמטתה וכתב חסר או שנטשטש האות ה' ואז יש מכאן הוכחה לשיטות שחרב בשמיטה עצמה ומנו לחורבן מהשנה בה נחרב, ולא משנה אח"כ כמובא בברייתא וכמקובל היום.